

בס"ד, כסלו תשפ"א

דבר תורה לפרשת ויצא – הרב יובל שרלו

כך עונים את המעוקות ?

פעמים רבות אנו עומדים לא עלינו בפני אנשים במצוקה. פעמים רבות מתחולל אירוע בעולם שמפיל אנשים למטה, ומי שלא נפל עומד ותוהה מה לומר. חלק מהנפילות הם מעשה שמיים שאין לו לאדם שליטה עליהם; חלק מהמאורעות הם מעשי ידי אדם – בשעה שפגע נבל או רשע באדם אחר, והביא אותו לבור תחתיות. יש עוד נסיבות בהן מזדמן לנו לומר דבר מה לאדם אחר בשעת מצוקתו. בעיקר קשים הדברים בשעה שחלק מהסיבות שהביאו את האדם למצוקה זו מקורן בהתנהגותו שלו. הוא הפיל את עצמו לבור תחתיות, או למצער היה שותף ביצירת התנאים שאיפשרו את הנפילה. מה נכון ומה לא נכון לומר בשעה קשה זו.

שיעור גדול בסוגייה זו אנו למדים מפרשת השבוע שלנו. בשעה שבכתה רחל אמנו ע"ה לפני יעקב אבינו ע"ה ואמרה לו "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי", הגיב יעקב בחרון, ואמר: "התחת אלוקים אני כי מנע ממך פרי בטן?". דבריו של יעקב צודקים היו – לא הוא היה זה שמנע ממנה ללדת, ושערי לידה לא ניתנו בידיו. הוא לא היה יכול לעשות דבר מה כדי לגרום לה ללדת. דבריה החריפים הוטחו בו אפוא שלא בצדק, ואין מתום בתוכן דבריו. אף על פי כן, לימדונו חז"ל כי אין לענות תשובות מעין אלה לנתון במצוקה. לא זו בלבד, אלא חז"ל השוו את תגובת יעקב למצוקת רחל לתגובת אברהם אבינו למצוקת שרה: "ויחר אף יעקב ברחל - רבנן דרומאה בשם ר' אלכסנדר בשם ר' יוחנן אמר: "החכם יענה דעת רוח" - זה אברהם, וישמע אברם לקול שרי; "וימלא קדים בטנו" - זה יעקב, ויחר אף יעקב ברחל ויאמר וגו'. אמר לו הקב"ה: כך עונים את המעיקות? חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה..." (מדרש רבה).

מדרש זה בא ללמדנו פרק גדול בהלכות יחסי בין אדם לחבירו. אין האוזן כרויה בשעת מצוקה לשמיעת דברי תוכחה. אין מרצין לו לאדם בשעת כעסו ואין מנחמין לו לאדם בשעה שמתו מוטל לפניו. בשעה זו כל שיש לעשות הוא להיות שותף – לכאוב את הכאב ביחד, לחפש את המוצא ממנו ביחד, להאזין למצוקה ולבכות ביחד, להשתתף בעול הנפשי שהמצוקה גורמת ביחד. את דברי השכל והמסקנות, את הטחת המציאות הצודקת אף שהיא אכזרית ואת דברי הכיבושין – יש להותיר לזמן אחר. לא בשעת הכאב הגדול.

הנטייה הטבעית האנושית פעמים רבות היא לנהוג אחרת. בדרך כלל יש תחושה שהדבר הנכון לעשות הוא לומר את הדברים האמיתיים, אף אם קשים הם. בדרך כלל יכול אדם לסבור כי את "המעיקות" יש ללמד את יסודות הקיום, ולהרגיל אותן שלא לפנות בדברים קשים אל האחרים – כי אם אל עצמן בלבד. פעמים ונראה שזה מימוש נכון של מידת האמת. ברם, לא כך הורונו חז"ל, ולא זו דרכה של שותפות אמת. הנטייה להוכיח את השני ולטעון כלפיו דברים קשים נגועה פעמים רבות באטימות ובערלות לב, ובשעה שתוכחה זו באה היא פוגעת והורסת ולא מתקנת.

כלל זה נכון הוא בכל מערכות החיים. הוא נכון ביחסי הורים וילדים, כאשר הורים נוטים לעיתים להכאיב במקום שכואב לילדיהם, אף אם צודקים הם; הוא נכון גם במערכות חברתיות בה ניתן לתלות את האשם באחר, ולטעון כלפיו כי לו היה נוהג נכון בהכרעות מוקדמות לא היה מגיע למקום שהוא מצוי בו כעת. ברם, חכמים למדונו לנהוג אחרת, ואת המאבקים האידיאולוגיים והחינוכיים לנהל במקום בו לא מדובר במי שהמציאות מעיקה עליו. אותו יש לחבק ולאהוב, לנהוג בו באמפתיה לאמצו אל הלב, ולהיות יחד עמו בשעת שברונו, עד תאיר עליו מחדש השמש ואור חדש עליו יזרח.